

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 1941: **TIHEMA 1-31**

2 Tuku korero ki nga whanaunga tata mo nga matenga o te
3 Pakanga Tuarua o te whawhai i Ripia (Second Lybian
4 Campaign).

5 1942: **HANUERE - 8**

6 240 nga tāngata, ko te nuinga no te Ope Tāpiri Tuaono i
7 hono atu ki te Ope Matua i Kabrit.

8 **MAEHE - 1**

9 Ka neke atu te 2NZ Division ki Syria.

10 **MEI – 13**

11 Ka wehe atu a Dyer, ka tu ko Love te kaiwhakahaere o te
12 Ope Matua.

13 **HUNE – 17**

14 I hoki tere te 2NZ Division ki Ihipa ki te kaupare atu i te tuki
15 a Rommel.

16 **27 – 28**

17 Rere ana te wehiwehi i te pakanga i Minqar Qaim.

18 **30**

19 Te Hokinga ki Kaponga Box.

20

21

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 **Wharangi 204**

2 *“He nui nga momo hara o te kainga nei a Cairo. E rua nga tino rerekētanga o*
3 *taua wāhi. Ko tetahi ko te pōhara, ko tetahi ko te whai rawa.”* Jim Richardson,
4 1994.

5
6 **NGA RANGONA KORERO**

7
8 Mehemea e maea ana nga whanau o Aotearoa ki nga hoia i matemate mai i Crete,
9
10 a, ka rongono ano mo te tokomaha i hinga ki Ripia, kātahi ano pea rātou ka mohio
11
12 koiane ki te hua o tenei mea o te pakanga. Mai i Tihema 1941 ki Hanuere 1942;
13
14 4,500 nga panui telegram aituā i tae ake ki nga kainga puta noa i Aotearoa. 242
15
16 o enei ki nga whanau Maori.

17
18 No te 23 o Noema a Parekura Tureia i mate ai. Tekau ra i muri mai, na Tā
19
20 Apirana Ngata tonu i waea atu ki a Mihikore (Hinehou) te wahine a Parekura mo
21
22 tenei rongokino. Na Tiu Swann te taina o Mihikore i whakahoki atu te waea. ‘I
23
24 waea mai a Apirana mo Mihikore. Ka haere māua ko Moe Porter ki te rapa i a
25
26 ia. I te taone kē ia. No tana kitenga mai i a māua, mohio tonu atu a ia he raruraru.
27
28 Ka whakatata atu māua, ka hoki whakamuri kē ia.’

29
30 I waimarie i reira tetahi o nga hoa o te whanau, arā a Pita Kaua. Na ratou i rau atu
31
32 a Mihikore ki roto i te motoka. Ka hoki nohopuku atu ratou ki te kainga.

33
34 Ka tonoa atu ki te Kura Tuarua o Turanga kia whakahokia mai nga tamariki ki te
35
36 kainga, arā, ki to ratou whare i te tiriti o Lyndhurst. Tino mamae ana
37
38 nga ngakau me te kore whakapono hoki o te whanau ki tenei rongokino. Kātahi
39
40 ano nga tamariki ka kite i to ratou Māmā e tangi hotuhotu pērā ana.

41

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 Ko Ngata ano tetahi i pouri i te matenga o Parekura. He hoa pumau hoki räua, e
2
3 mārāma tahi ana räua ki te taha ki nga Maori me nga tikanga katoa o te pakanga.

4
5 Mai ra ano i te tau 1939, i a Parekura e noho äpiha tonu ana mo nga tama

6
7 whakauru, i tuhi reta räua ki a räua. I kite hoki a Apirana i nga reta ake a

8
9 Parekura ki a Mihikore. Ko tetahi äpiha ano o C Company i hinga ki Ripia, ko

10
11 Hone Te Kauru Green. Mahue ake äna tamariki tokorima. Kätahi tonu ka mate

12
13 atu te Mämä o tana hoa wahine a Maria (Korimete), a, kua hunuku atu ia mai i

14
15 Tikitiki ki te paamu i Rangitukia ki te tiaki i tona Päpä. E maumahara ana a

16
17 Maria ki te haerenga mai o tana tuakana a Kura räua ko tana tungäne a Sam

18
19 (Hamihami) ki te mau ake i te rongokino:

20
21 *Ka kī atu au, 'E hika, to korua moata hoki ki te haere. Kāre i korero mai nga*

22
23 *waha. Ka haramai a te Hamihami ki te awahi mai i au. Ka homai ia i te telegram*

24
25 *ra. Koina - died in action. E hika, kāre au e mohio me aha au. Tiro atu au ki te*

26
27 *kete a taku sister he pounamu parani i reira. Penei te ahua na, they were*

28
29 *prepared koi faint pea au koi aha ra, but I just couldn't do anything. Kī mai*

30
31 *räua, 'Kua mohio katoa a Tikitiki. Kua whaiti katoa ki te marae. Kei te tatari*

32
33 *mai ki a koe.'* Haere atu na awau. Ki au nei, ko taku mea- e hika he aha e tangi

34
35 *nei au? Koirā aku whakaaro te kore kāre te kite atu i te tinana. Ka noho tēnā*

36
37 *mea i roto i au takawiri ai.'*

38
39
40 HE KAIARAHĪ HOU (Photo script)

41

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 Ko te whanau o nga Keiha i te tau 1940. Maui ki te matau: Ko Bill, Mabel, Kingi,
2
3 Reta, Tui, ratou ko Peter.

4
5 Mai i te timatanga i tautoko tika te whanau nei ki nga tikanga o te pakanga. I
6
7 hono tuao atu a Reta i te wa e wha ana tamariki. He pänga to nga Keiha mai i Te
8
9 Wairoa ki Waiapu engari, tüturu ake no Rongowhakaata, Te Aitanga a Mahaki,
10
11 Te Aitanga a Hauiti, me te Whanau a Ruataupare. Wha tekau ma tahi te pakeke
12
13 o Reta, a, ko ia te kaiārahi o te Ope Iti o te C Company mai ra ano i te wa i
14
15 Pamutana. Ko ia te kaiārahi o te Ope Iti 15 i Ingarangi, i Greece me Crete. Mo
16
17 tetahi wa poto nei i Crete, i te wa e pakanga tonu ana, ka mahue ake māna e ārahi
18
19 nga hoia o te company i te wa e ngaro ana nga kaiārahi matua. E ai ki ta Captain
20
21 Tureia, ‘He pai tana mau i taua mahi.’ Na tetahi ano o ana āpiha te korero: ‘He
22
23 tangata tupono ki te mahi, kāre he mahi tinihanga.’

24 25 **Wharangi 205**

26
27 No te po i mua tonu o te Kirihimete, ka tae mai te telegram ki Omaio kua mate a
28
29 Kohi Delamere. Tekau ma wha tonu te pakeke o tana tuahine a Maka i taua wa.

30
31 E maumahara ana ia i te tunu keke tana Māmā, a, i te pōrearea katoa ia notemea e
32
33 kore e tika te maoa o ana keke. Na to ratou Koro na Paora Delamere, te upoko o
34
35 te Hahi Ringatu i whakamohio atu te rongokino ki a ratou.

36
37 *‘I kite atu mātāu i te telegram kowhai nei i tōna ringa.....kāre noa iho mātou i*
38
39 *korero atu, ‘Kei te hoki mai a Koro,’ i waiho pērā noa. Ka kī mai a Koro,*
40

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 *'Haramai Didi,' (koira tana ingoa karanga), 'Haramai Didi, haere ki te horoi, ka*
2 *whakapaipai mai i a koe.'* Ka tiro atu a ia ka mea atu. *'Mo te aha hoki? Āpöpö*
3 *kē te Kirihimete.'* Kei te pai tēnā, engari koa, whakapaipai mai i a koe. Waiho
4
5 *atu nga keke na.* 'I runga tonu i tērā korero, tere tonu tana huri ake, *'Ko Kohi ne*
6
7 *ra.'* Ka tiro atu ki tana ringa. *'Ae, ae, Ko Kohi. Na kona kē i penei ai aku keke.'*
8
9
10
11 *Na tana kaha ohore, paratī mai ana te toto i tona waha. Kātahi ano a Koro ka*
12
13 *korero mai ki a mātāu. Ka puta atu a Māmā ki waho me tana aue tangi haere i*
14
15 *roto i te uru huarakau, i nga wāhi katoa. I tarai tonu mātāu ki te pupuri i a ia,*
16
17 *engari, na te mutu ra ano o tana tangi, kātahi ano ia ka hoki mai.'*
18
19 *Ka mea atu a Koro, ' Whakareri i a koe Māmā, kua rongō kē te iwi i a koe. Akuni*
20
21 *ratou ka puta mai.'*
22
23 *Kua reri katoa te marae o Omaio mo te tangihanga, na, ka haere atu te whanau. E*
24
25 *tūtū ana nga whakaahua o nga hoia kātahi tonu ka mate atu, arā –a Haupiri*
26
27 *Tipiwai rāua ko Apanui Ngamoki.*
28
29 *Ka uru atu (te whakaahua o Kohi) ki te taha. Engari ka aroha kē nga māmā, nga*
30
31 *whaea o nga hoia ra, tangi, tangi, ka mamae ra, kāre a ratou tinana, kua mate*
32
33 *kē i rāwāhi. Engari ko te aroha he pumau. Koira te mahi, kei te pakanga mai, kei*
34
35 *te tangihanga te iwi kainga mo nga mea matemate mai ana i rāwāhi. And that*
36
37 *was our Christmas that year. Kohi died.*
38
39
40 *I etahi o nga rohe, hei whakamohio atu kua mate he tangata, ka whakapakūtia te*
41

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 pu. E toru nga pakū mo te rangatira, e rua mo etahi atu. I te rohe o
2
3 Hiruharama, ka whakatangi kētia ko te pere o te whare karakia. Ehia kē ranei
4
5 nga rangona o Tilly Moeke i taua pere e tangi ana, puta noa i taua tau. E waru
6
7 tau noa iho tōna pakeke.

8
9 **Wharangī 206**

10 Photo caption: Kei te marae o Hiruharama tenei ope e hongī ana i nga
11 whanaunga o tetahi hoia i mate atu i rāwāhi. Mai i te tau 1941, koianeī
12 tonu te āhua o te tangi puta noa i te Tairāwhiti, kāre he tūpāpaku.

13
14
15 *Ahakoā to pakeke, ka tu koe, ka whakarongo koe. Ka rongo koe ka tahi, ka rua,*
16
17 *ka toru, ka whakatā, ... Ka rangona tērā pere e te katoa o Hiruharama, a, ki taku*
18
19 *mohio ki Kahuitara, ki Whakapaurangi, ki Totaranui, ki Waitangirua, ki*
20
21 *Pohatukura, toro pērā atu ki Rongo-i-te-kai.*

22
23
24 Kāre nga mātua o Herewini (Tekau ma waru) Gage i mohio kua
25
26 mate kē ia. Kotahi marama i muri mai ka tae atu te reta a to rāua iramutu a Bill
27
28 Delamere me te korero mo Herewini. Kua wehe kē atu te wahine a Gage, a, kāre i
29
30 korero atu ki a rāua kua mate kē ta rāua tama. I tumeke a Delamere i tana
31
32 hokinga mai ki te kainga i te taha o Hoani Lawson, a, ko ia kē te ‘karere’--te
33
34 tangata nāna i whakamohio ake mo te matenga o ta rāua tama. No reira, no te
35
36 taenga atu ki te marae o Omaio, ko Tuteranginoti tonu tērā, te pāpā o Herewini, e
37
38 tuku atu ana te wero i te tomokanga me te ārahi atu i a rāua ki runga i te marae.
39
40 *E Tama, rā kē te whara ra a Tu Gage ka rēhi mai me tana piki taiaha. E hoa, kī*
41

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 *mai te whara ra, 'E hoa, ka mutu ra te pōrangi a te bugger ra.' Ka mau kē te*
 2
 3 *wehi, pekepeke haere. Kāre au e mohio why.*

4
 5 Ko te nuinga hoki o te wa, ko nga whanaunga tata rawa atu ka rongu tuatahi mo
 6
 7 aua momo aituā. Engari ka tau mai nga kaimahi o nga poutapeta hei kawē atu
 8
 9 taua rongu kino. Ko Tohi Koopu te karere mo Maraenui. Tokorua āna tama i
 10
 11 roto i te Battalion. E maumahara ana tana tamāhine a Irihaere ki nga rongu kino i
 12
 13 pupū ake te pouri me te mamae ki roto i a ia. I te kura tuatahi tonu ia i taua wa.

15 **Wharangi 207**

16 Nga Rongo Kino.

17
 18 No muri i nga rongu kino mo Gullis Hongara, mo Paddy Mc Clean, mo Sam

19
 20 Moeke me etahi atu o Ngati Porou i mate atu i te pakanga tuarua ki Ripia arā, te

21
 22 Second Lybian Campaign, ka titohia e Nohoroa Waimotu tana waiata mo te iwi o

23
 24 Hiruharama e kaingakaunuitia nei i tenei ra. Hei ta Tilly Moeke:

25
 26 *I te kāuta au i te po i titoa e Nanny Nohoroa nga kupu 'Nga Rongo Kino.' I taua*

27
 28 *wa kua tata tonu a Rongokino (Tuhura) te whanau ... Rongo ana kua mate*

29
 30 *nga tama toa, ka hui katoa mai ki rō pa. Ki taku whakaaro ka mutu te*

31
 32 *tangihanga, ka kai, kātahi ano ka noho ki te kōrerorero. Ki taku mohio, i taua wa*

33
 34 *ka whakaarohia anotia nga kupu. Kātahi ia ka mea, 'Anei te waiata.' Ka tu te*

35
 36 *katoa ka mahia nga ringa.'*

37
 38 Nga rongu kino tukituki nei

39 I runga o Ripia

40 Kia kaha kia toa

41 Me te whakapono

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 Hei arataki i te tinana
2 E tama ma kia kaha ra
3 Me kore noa he morehu
4 Hei kawē mai i nga korero
5 Aue! Aue! Te aroha e.

6
7 Mena kai te kainga to mātau pāpā, ka nohopuku mātau nga tamariki i te wa e
8
9 hopu korero ana ia i te waea.

10
11 *Ka kī ratou, he kupu kōhikuhiku ta mātau UGM (urgent government message).*

12
13 *He whakamohio atu tenei kua mate tetahi hoia i te mura o te ahi, kua hemo ranei*
14 *tetahi. Na wai ra, rongō ana mātau i to mātau pāpā e whakahua ana UGM, kua*
15 *whakaaro mātau, ko wai ra? Ko tehea ra o nga tama?*

16
17
18
19 *Ka noho ra mātau i roto i tērā tumomo āhuatanga. Na, kia puta mai aua rongō*
20 *kino, ko to mātau pāpā tonu ki te mau atu te korero ki taua whanau. Nāna tonu*
21 *tana hiahia kia pērā. Māhau tonu e haere ki te whakapā atu ki te whanau.*

22
23
24
25
26 I te tau 1942, e mahi ana a Wahine Koia i te poutāpeta o Tikitiki. Tekau ma ono
27
28 tōna pakeke. Te nui noa atu o nga telegram i kite ona whatu tamariki, mo nga
29
30 rongō kino, arā, mo nga hoia i matemate atu i rāwāhi. Wetahi i hanake morse
31
32 code, engari ahakoa i mohio a ia ki te tikanga o te morse code ra, kāre ona mana
33
34 ki te whakautu atu. He tino kainga huihuinga te poutāpeta i aua wa, mo te iwi.
35
36 Koira hoki te wāhi tuatahi ka tae atu nga rongō mo te whawhai. ‘Te nuinga o te
37
38 taima, ka kite koe i nga whanau e noho rauna te poutapeta e tatari ana mo tetahi
39
40 korero from overseas.’

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1
2 Kua noho te pakanga hei pānga nui tonu ki nga whanau o te iwi. Kotahi tau tonu
3
4 a Polly Mc Ilroy o Waipiro Bay e kura ana ki Hukarere i Nepia, engari i kite a ia
5
6 i te tūnitanga o te tangata i tana hokinga mai.

7
8 *No te taenga mai ki te kainga, kua kite ake kua rerekē te āhua o te tangata. Kāre*
9
10 *i te māhorahora te noho, no te mea kua timata te hou o te mataku ki roto i te*
11
12 *ngakau, a, ko wai tenei o tātou ka haere. Will my son be called? Will my uncle*
13
14 *be called? Ka puta era whakaaro. Ka tae mai te mamae ki roto i te ngakau. Ka*
15
16 *mataku a hea tōku nei whanaunga ka karangatia mai.*

17
18 **Wharangi 208**

19 **TE MAHI WHAKAPAKARI HOIA I IHIPA**

20 Mārō tonu te haere a nga mahi a te Maori Battalion i Ihipa. No to ratou
21 hokinga mai i Ripia, ka tahuri nga tāngata ki te whakatū hākari mo te
22 tau hou i Baggush. Kātahi ka hoki atu ki Kabrit, timata tonu atu nga
23 mahi whakapakari hoia. I te paunga o nga ra o Hanuere, ka puta mai
24 te korero kua whakawhiwhia a Charlie Shelford i tetahi hōnore nui mo
25 te tangata mātau ki te whakahaere i a ia i roto i nga mahi hoia arā te
26 Distinguished Conduct Medal (DCM). Koianei te hōnore tuatahi o te
27 pakanga tuarua i whakawhiwhia ki tetahi hoia no Te Tairawhiti. No
28 Tikitiki a Shelford, a, i timata mai tana mahi hoia i roto i te C Company i
29 te wa tekau ma iwa tonu ōna tau. Rite tonu tana uru ki rō raruraru, a, i
30 rō herehere a ia i te wehenga o te Ope Hoia mai i Pamutana. I mua i te
31 wehenga atu ki Greece, ka whakaurua a ia me etahi hoia ruarua ki
32 roto o D Company. No te kohetetanga o Shelford mo tenei, ka kī atu a
33 Rangi Logan, kāre a C Company e pirangi ki a ia. (kāre etahi morehu o

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 te C Company i whakaae ki tenei whakamārama; ko ta ratou
2 whakatau, i pirangi tonu a Logan ki te pupuri i a Shelford ki roto i tana
3 ope taua). Ahakoa noa, ohooho ana te wairua o Shelford ki tenei
4 whakarite. Engari, i tau te rangimarie i te korerotanga atu o Logan ki a
5 ia, kei te tino pirangi a D Company ki a ia. No muri mai i te
6 whakawhiwhinga o te hōnore nui ki a ia, ka kī atu a Logan ki a Shelford,
7 kei te hiahia a C Company kia hoki atu a ia ki a ratou. Ahakoa kāre
8 tana ngakau e rata ki te tuku i a ia. Ko tana whakatau, ma Shelford
9 tonu e whakaaro i tenei tono:

10 *Kāre au i tatari ki te korero atu ki a ia. Anei taku korero, 'Whakawhāititia o tueke*
11 *Charlie. Kei te neke kē koe.'* Anei tana patai, 'Ki hea?' 'Kei te hoki koe ki C
12 *Company. Kua inoi mai ratou mōhou.'* I āhua māharahara tonu ahau, engari na
13 *tana whakautu i whakatau ōku whakaaro. 'Ko D Company taku Company*
14 *inaianeī. Kāre ratou i pirangi mai ki ahau. Kāti kei te noho ahau ki konei.'* Ka
15 *pau te kaha o ēnei korero.*

16 *I wasted no time informing him. I said, 'Pack your things Charlie. You're moving.'* 'Where to?'
17 *he asked. 'Back to C Coy. They have asked for you.'* I needn't have been concerned. Charlie's
18 *retort was, 'D Coy is my company. They wouldn't have me. I'm staying right here.'* So that
19 *was that.*

20 E takoto mate ana a Charlie i te hōhipera natemea i taotū ana waewae
21 i nga kongakonga o te grenade i Gazala, i reira hoki ka whakawhiwhia a
22 ia i te hōnore nui o te DCM. No waenganui o te marama o Hanuere, ka
23 tukuna mai ki waho o te hōhipera. Mai i reira, e wha ra a ia e ngaro
24 ana. I hāmenetia a ia mo tenei ngaronga ōna (AWOL), kātahi ka
25 tonongia ki te Kareti Toka (Rock College), koianeī te ingoa o te wāhi
26 hāmene tangata i te takiwa o Maadi. (Ko tetahi atu ingoa o tenei wāhi
27 ko te Whare Karāhe).

28 **Wharangi 209**

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 I te wa i a ia i reira e mauhere ana mo te rua tekau ma tahi ra, ka
 2 whakatūngia tetahi kapa nui i tekau ma tahi o Pepuere ki te
 3 whakawhiwhi i nga mētara ki nga hoia toa o nga pakanga i Greece, i
 4 Crete me Ripia. Ma te rangatira nui o nga Ope Hoia o te Middle East,
 5 a General Sir Claude Auchinleck e whakawhiwhi nga hōnore nui i mua
 6 o te Sixth Brigade. Ko Shelford tetahi o te wha tekau ma ono hoia i
 7 inoia kia haeremai ki te kapa nui, kia whakawhiwhia i te hōnore nui.
 8 Kei te maumahara te Maori Battalion ki tenei hui notemea, na nga
 9 pirihihana kē a Shelford i mau mai ki taua kapa nui. E mau tonu ana
 10 nga maitai here ringaringa. I tae kore potae mai hoki ia, me tana tu i
 11 waenganui i nga pirihihana e rua i te tapa o te papa whakatūtū hoia.
 12 Ko nga korero a Natana Te Whitu, i puta te riri i a Freyberg i tana
 13 kitenga i te tokotoru ra i runga i te papa whakatūtū hoia;

14 *Announce-ngia tonu e Freyberg, 'Tangohia ēnā Potae Whero, a, ka hoatu he*
 15 *potae totika mōna.'* *Koira kē tōna mate. Replace-ngia tōna potae, huri ake a ia,*
 16 *[ki tetahi o nga pirihihana kei te noho nama tonu ki a ia] Ka mea atu, 'Me*
 17 *whawhai tāua.'* *Kāre a ia e pirangi [ki te whawhai]. Tōna hurihanga, ka patua*
 18 *[ki waenganui tonu i nga whatu]. Kātahi ka huri atu ka salute mai a ia.*

19 *Announce-ngia tonu e Freyberg, 'Remove those Red Caps away and replace that man's hat.*
 20 *Koira kē tōna mate. Replace-ngia tōna potae, huri ake a ia, 'You and I' Ka mea kāre a ia e*
 21 *pirangi. Tōna hurihanga, ka patu. Kātahi ka huri atu ka salute mai a ia.*

22 Kātahi ka nuku atu a Charlie ki runga i te papatūtū hoia ki roto i te kapa
 23 hōnore nui. Ko te wāhanga miharo o te ope whakawhiwhi hōnore, ko
 24 ta ratou huringa ki te Brigade, me te mātakitaki atu ki te ope hoia e
 25 whakatūtū ana i a ratou pū, me te tangi o nga pēne tautoko i te mihi
 26 hoia, ki te whakaminenga. Nga āpiha me ērā atu o nga hoia ārahi i
 27 whakawhiwhia ki te hōnore nui, tae atu ki a Charlie Shelford, rewa
 28 katoa o ratou ringa ki te tuku i ta ratou mihi hoia, mo te hōnore nui i
 29 uhia mai ki runga i a ratou- ki taku whakaaro, koiane te tuatahi me te

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 whakamutunga o te tuku hōnore DCM ki tetahi hoia kei te
2 mauherehere tonu i Rock College.

3 **Whakaahua Charlie Shelford w.209**

4 No Ngati Porou, no Te Whanau a Apanui me Ngapuhi tenei uri. No
5 mua i te whawhai ka neke atu a ia mai i Tikitiki ki Turanganui a Kiwa. I
6 mahi a ia ma Kani Ferris i runga i tana pāmu i Wainui. He tangata
7 ngaio, i mohiotia e te katoa mo tana tinana pakari, me tana māia ki te
8 whiuwhiu kau, whakarata pūru, me te eke pūru. Na Peta Awatere te
9 korero, “ I tana timatatanga ki te mahi hoia, ka puta nga tohu mo te
10 pai o Charlie ki te whakangau poaka, me te whakarata kararehe. Kua
11 puta noa atu āna tohu kaitangata. Ka haere te wā, kei a ia ano āna
12 mahi me āna haere. He wā ano ka ngaro a Charlie i āna haere me
13 tana mau i tana pū mīhini me nga grenades.....nāna te mahi.”

14 Ko ta Bully Jackson, “Piri tonu te whai haere o te raruraru i a Charlie,
15 na reira i puta ai ēnei whakaaro ka maumau taima noa iho te
16 whakawhiwhi te VC ki a ia.....He mahi rekareka katoa ki a ia ēnei
17 ahuatanga pēnei i te whawhai me te tutū noa iho. Kāre e ngaro, paku
18 noa iho te inu waipiro, ka timata ki te whawhai. He nui tonu nga
19 patunga i a ia.”

20 Na Natana Te Whitu te kī, “Nāna tonu tana raruraru, engari i raki a ia,
21 na Apirana Ngata ka tae a ia ki rāwāhi. Kua tangohia mai i te herehere
22 i Aotearoa. Kua whakawareware a Apirana Ngata i tōna wa iho i riro ia
23 ki rō herehere. Na Ngata i whakangaro te take i rō herehere ia.”

24 Ka roa te wa o te mutunga o te whawhai, ka mutu te kai waipiro a
25 Charlie, ka huri ia hei Wātene Maori, ka piri atu ia ki roto i te rōpū
26 Katorika Maori i Tamaki Makaurau. I tenei whakaahua no etahi atu iwi
27 kē ēnei kākahu hoia.

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 **Wharangi 210**

2 Ka oti te whakawātea i te kapa hoia, tere tonu te whakamau ano i nga
3 maitai hopu ringaringa ki runga ki a Charlie Shelford, kātahi ka
4 whakahokia ki rō herehere ki te whakatutuki te hāmene i runga i a ia,
5 kaore e hapa ka kīnaki mai ano e te pirihihana hoia wāna ake whiu.

6 I te paunga o te marama o Hanuere, ka hoki mai a Dittmer ki Kabrit ki
7 te poroporoaki ki ana hoia. Kei te hoki a ia ki Aotearoa. Puta katoa
8 mai te ihi me te wana o ana whakaaro aroha hōhonu ki nga hoia o te
9 Battalion. Hōhonu kē atu tana ngakau piri ki nga Maori i ērā atu o nga
10 hoia kua ārahitia e ia. Ko te whakautu a Padre Harawira, uhia ana nga
11 rangatira nei i nga rau o te aroha. Rere ana te ihi me te wana me tana
12 miharo nui ki a Colonel Dittmer. Anei nga korero a te kaituhi o te
13 Battalion:

14 *Koinei ta matou poroporoaki ki te kaiārahi rangatira o te Battalion nāna nei i*
15 *poipoi mai i te timatanga i Pamutana. Nāna hoki i hiki nga piki me nga heke i pa*
16 *mai ki a ia me te Battalion. Kia piki te ora ki a ia, kia tau hoki nga manaakitanga*
17 *ki runga ki a ia inā hoki nei ia ki Aotearoa.*

18 *Thus we farewelled a beloved leader. He has moulded the battalion since its infancy days at*
19 *Palmerston North, and had suffered the trials and glories of his men as a true leader of men*
20 *should. We too, wish him the happiest of days in New Zealand.*

21 I te waru o Hanuere, rua rau wha tekau nga hoia no te Sixth
22 Reinforcement i Maadi, i hono mai ki te Maori Battalion hei whakakapi
23 nga matenga. Rekareka ana a Jim Kaiwai Morris ki te piri mai ki ana
24 hoa i C Company. Anei ana korero ki tana Māmā:

25 *Kei te pai katoa nga whakahaere i konei i tēnei wa ... I nga wiki o mua atu nei, i*
26 *waimarie ahau ki te tomo atu ki roto ki te 28 Maori Battalion, a, kei te koa katoa*
27 *taku ngakau kua piri atu ahau ki ērā atu o nga tamatāne o Tolaga Bay ... Kua uru*
28 *atu nei ahau ki roto kua tau aku whakaaro engari ... kei roto tonu i ahau tētahi*
29 *hiahia nui arā, ki te pupuhi i nga Tiamana.*

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 *Everything is going very well over here at present ... A few weeks back I managed to squeeze*
2 *my way into the 28th Maori Battalion and I'm very glad to be with the rest of our Tolaga boys*
3 *... Now I'm in, I'm greatly satisfied but ... still one of my desires remains, that is to have a pot at*
4 *Jerry.*

5 I te wa tonu e whakapakari ana te Battalion ki nga mahi hoia ki te
6 kokiri ano ki a Jerry, ka riro a Bardia rāua ko Halfaya, ka paheke a
7 Rommel ki El Agheila. I te 21 o Hanuere, ka tohe ano a Rommel ki te
8 pana i te Eighth Army ki te takiwa o Gazala. Ka whakatā i reira, me te
9 whakapakari i tana ope taua mo tetahi tohe ano.

10 Kei te uru tonu mai etahi hoia hou ki roto i te Battalion, me te kohikohi
11 etahi matā hou me te whakapakari i a ratou mo te eke whenua ma te
12 moana. Ko Pita Awatere tetahi o nga āpiha o te Tairawhiti i Ihipa. I
13 hoki mai ki Headquarters Company i te 9 o Pepuere i muri mai i a ia e
14 mahi ana hei āpiha Whakamārama i te Topuni Matua. Ko Hati
15 Rangiua i hoki ki te Topuni i Maadi ki te tohutohu i nga hoia hou. Ko
16 Pine Taiapa rāua ko Jack Reedy kei rō hōhipera tonu e takoto ana i o
17 rāua taotū, a, na Tūtū Wirepa i ārahi tetahi ope hoia ki Jaffa hei tiaki i
18 nga mauhere Itariana.

19 He nui tonu nga hoia o C Company i whakanuia. Ko nga Lance
20 Corporal hou ko Albert Mulligan, ko Bill Ruru, ko Hapi Ryland, a, ko E.J.
21 Nepe, ko Whaingā Thompson, ko Māui Delamere, ko Tame Tangohau
22 hei Corporal, a, ko Hiki Kohere, ko Harry Mackey, ratou ko Tautuhi
23 Saddler, hei haihana.

24 **Whakaahua (w. 210):** Ka tu te ihiihi, ka tu te wanawana, rere ana te wehiwehi.
25 Haruru ana te mihi me te tautoko a nga morehu hoia Maori ki a Col. Dittmer rāua
26 ko RSM Sgt Maj Ace Wood (no muri mai ka whakatūria hei lieutenant) mo to
27 rāua māia ki te whakatō te mana teitei, te tu pakari, ki roto i te Battalion. Hei
28 nga hui-a-tau a nga hoia, puta katoa mai te ihi me te wana i roto i nga mihi katoa

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 i uhia ki runga ki a rāua. I te hui-a-tau i Rotorua i te tau 1962 hoki katoa mai te
2 wairua o nga pakanga ki te whakaminenga.

3 **Wharangi 211**

4 Ko Pat Priestly kua tae nei ki te Kamupene Matua, i tautokona hei
5 CQMS. I whakahoutia nga kamupene katoa kia taea ai te tono etahi o
6 ratou ki te ako i etahi mahi hou ma te hoia. I uru atu a Tautuhi Sadlier
7 ki roto ki te rōpū hou hei āpiha. Kāre i wareware i a Dyer tana mahi
8 hāparangi ki te NCO o Ngati Porou i mua i tana rōpū hoia i to ratou
9 wehenga mai i o ratou whare noho i Sollum. Ka hopu ia i te ringa o
10 Sadlier me tana korero;

11 *Ka mutu tonu aku korero ki a koe, me haere kē koe ki te OCTU. Kei te*
12 *tatari mai to komihana mohou i reira. I mahia e koe nga mahi a te*
13 *āpiha ... Kei te korero pono atu ahau ki a koe ināianei.*

14 Ko Sadlier anake te hoia o te C Company i tautokotia hei āpiha i te
15 marama o Pepuere. I tonohia a ia ki roto ki Kasr-el-Nil i Cairo i te wa
16 tonu e whakapakari ana nga hoia i te papa hoia. Miharo ana tana
17 ngakau i tana kitenga i te tere me te koi o te ope, ki nga mahi
18 whakatūtū hoia. Puta katoa mai te rekareka ki a ia i tana kitenga atu i
19 nga taitama hoia a Moana Ngarimu rāua ko Tūnoa Wanoa - enei
20 tokorua o te C Company i uru atu i mua i a ia - he whanaunga hoki no
21 te wa kainga.

22 **Te Whakaahua p211:** Te wāhi horoi kākahu i te topuni hoia i Maadi.

23 **Whakaahua 2** Te Karapu o nga Kiwi i Helwan.

24 **TE WA WHAKATĀ I CAIRO**

25 Mai rānō i te taenga mai o te ope nui ki Ihipa i te tau o mua atu, i
26 tahuri ai nga Maori ki te tiro tiro i te whenua o Ihipa, tae atu ki nga

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 wāhi tawhiti mehemea he moni a ratou hei utu. I te wa tonu e haere
2 ana te pakanga, nui tonu nga hoia Maori hou me nga hoia tūroro i te
3 tiro tiro ki nga wāhi miharo o Cairo. He nui tonu nga wēke a nga
4 tāngata o te ope C Company, engari ehara tenei i te mate i pa mai ki te
5 Battalion anake, ki te pakanga Tuarua ranei o te ao. Kua tahuri noa atu
6 te hoia ki te uru atu ki roto ki nga whakaminamina o te taha kikokiko o
7 nga taone nui, pērā i a Cairo.

8 Ko nga hoia tāpiri hou i noho mai i te topuni hoia i Maadi i te tapa o te
9 awa nui o te Nile. Nga paranaki o te topuni i tūtū mai i waho o te
10 kainga o Maadi. Ko te nuinga o nga tāngata i reira he kaimahi i ahu
11 mai i Piritana (British). Ko enei tāngata he kaimahi na te kāwanatanga,
12 he tāngata whakahaere pakihi i te whenua o Ihipa. I nga Rahoroi i nga
13 topuni, ka wātea nga hoia ki te tiro tiro ki te taone. Ko nga hoia o nga
14 turanga o raro, kāre i uru atu ki te taone. Ko nga āpiha i whai wāhi ki
15 te haere ki nga rēhi hoiho, ki nga karapu kaukau, me nga papa tākaro.

16 Motuhake tonu nga wāhi whakangahau o te topuni o Maadi pānei i te
17 YMCA , te NAAFI me te whare pikitia kāre ōna tuanui. I te wāhi o
18 Helwan, ko te Kiwi Club. Pai tonu ki te nuinga o nga hoia te whakapau
19 a ratou moni ki te taone nui o Cairo. Otira, ko nga wāhi tapu ki nga
20 hoia, i reira kē nga whakaminamina o te kikokiko e whāia ana e te
21 taitama hoia.

22 Kei waenganui i nga whakapakoko whakamaumahara i te taone
23 tawhito o Ihipa i Cairo te wāhi e kaingakaunuitia ana, mo nga hoia kei
24 te wātea. Kei reira nga Kiwi, nga Australians, nga South Africans, nga
25 Piritihi, nga Indians, nga ope hoia o ēnei whenua e kōpikopiko ana, mai
26 i Maadi ki te taone nui o Cairo. Ko nga taraka hoia a te Battalion nga
27 waka kawekawe nga hoia. Ka taea e nga hoia Maori te hopu i nga
28 taraka a te Battalion, te hopu ranei te tereina ki te teihana o Bab-el-

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 Luk. Ko nga tereina hiko nga waka tere ki te haere i te huarahi, tekau
2 maero te tawhiti. Otira, he paruparu, he haunga hoki ēnei waka
3 natemea ko te wharepaku o nga waka, he puare noa iho i roto i te
4 papa.

5 **Wharangi 212**

6 He nui nga wāhi hei tiroiro ma nga hoia i Cairo. No te pātaitanga atu
7 ki a Jim Richardson o Whangaparaoa he aha nga mea miharo kei te
8 maumahara a ia mo taua taone nui, anei tana whakautu:

9 *He nui nga āhuetanga weriweri o Cairo. Kei konei te taha pai kei konei te taha*
10 *kino. He nui nga āhuetanga pohara, kei konei ano hoki te hunga whai rawa. No*
11 *taku kitenga i nga whare o nga hunga pohara, tumeke ana ahau. Kāre he papa o*
12 *nga whare, he oneone noa iho me tetahi puare i te taha hei kuaha mo te whare.*
13 *Koinei te āhua o ta ratou noho ... Ko nga wāhi rangatira, ka kitea atu na te āhua*
14 *o nga whare-e rua, e toru papa o nga whare me nga māra putiputi ataahua.*

15 *Cairo is a place of many evils. There are two extremes there. You've got the sheer poverty and*
16 *you've got the wealthy. When I saw the housing in the poorer class it just amazed me. They*
17 *had no flooring or anything like that. It was just a mud floor with an opening in the side for the*
18 *door. That's how they lived... The affluent areas were indicated by their houses-two or three-*
19 *storey buildings and gardens.*

20 E ai ki nga whakaaro o Bill Delamere kaore nga Kiwi i rata atu ki te
21 whakahaere a nga mea whai rawa ki a ratou whanau. Na hoki, ko nga
22 mea kunekune, koia nei nga mea whai rawa kei runga kē i te kaihe e
23 pehu ana. E tama, ka mau te wehi.

24 *Nga wāhine e whai haere like a bloody mob of sheep, following whai*
25 *haere me nga tamariki and they carry all their stuff on their heads.*
26 *Haere nga Pakeha ka rēhi atu, hopu atu te tangata ka makaia ki raro.*
27 *Ka utaina nga wahine ki runga. Kāti ka riri nga wahine, boy.*

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 He maha nga tāngata pīnono, me nga hauā e inoi moni ana i te wāhi
2 hokohoko o te taone nui. Anei nga korero whakaparahako a 2nd
3 Lieutenant Hati Rangiuia mo te hunga pīnono;

4 *Koinei te keneuru o nga keneuru katoa, he kaha ratou ki te māminga kia raru ai*
5 *koe i āhau ruarua piastres, he porokaitahae ēnei tangata. Ko te raro ēnei o nga*
6 *raro katoa. Ko te mea tuatahi i kite ahau e noho mārakerake ana ki te tiko i*
7 *runga i te huarahi tereina. Kua rongonoa atu ahau mo a ratou mahi whēru,*
8 *engari kua kite pai aku kimokimo nei inaianei.*

9 *They were dirty beyond description, they're always trying to outwit you for your few piastres,*
10 *and they're a lot of thieves. The beggars are the slimiest, low-downest, thieving, dirtiest*
11 *natives that I have come across ... The first one I saw was squatting alongside the rail tracks*
12 *having a tiko in plain sight. I'd heard a lot about them, but now saw them with my own eyes.*

13 Ka kinaki atu ko nga auē a nga tama parakena hū, ki ta te hunga
14 pīnono, engari mau ana tetahi hoia i a ratou, ka huri te tangi o o ratou
15 reo kia eke ki te taumata me te mana o taua hoia. I konei ano nga
16 kaihokohoko o nga tiriti. He ngākahi, he mūrere hoki ratou ki te tohe
17 kia riro a ratou taonga i te kuare. Ko Maiki Parkinson tetahi i raru i a
18 ratou.

19 *'Kei te hiahia koe ki te hoko wati Kiwi.'* Na nga Swiss i mahi. Rarau atu ahau ka
20 *pēhia mai ki taku taringa. Ka tick, tick, tick mai taua wati. 'Ehia mo tenei?' Ko*
21 *tana whakautu '300'. I riro mai i ahau mo te rua pauna - koira anake aku moni i*
22 *te toe. Kātahi ka hoatutia e ahau ki a ia. No taku tikina atu i taku moni, ka herea*
23 *mai e ia ki runga ki taku ringa. Kei te mau tonu aku whatu ki runga ki a ia. Ka*
24 *haere na matou ... mahi petipeti me era atu mahi, ka titiro atu ahau ki taua wati.*
25 *E hika, kāre ano te mea nei kia nekeneke. Wetehia e au te tuara o te wati nei, e*
26 *hika! Kāre he whēkau o tenei wati. Nāna i tuopu te mea pakaru nei mo tetahi*
27 *atu i tana whakahokinga mai ki ahau. Oma katoa atu matou ki te kōhuru i a ia.*

28 *'I'll sell you a watch Kiwi.'* It was a Swiss make. I got it, put it to my ear tick, tick, tick. 'How
29 *much for it?' '300.'* I got him right down to \$2-that's all I had, eh. So I gave it back to him.
30 *When I got my money out, he strapped it on my hand. I was watching. We went ... gambling*
31 *and I was looking at it. Gee, it hadn't bloody moved. I took the back off and no guts in it. He*

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 *bloody palmed it eh. Must be when I handed it back he switched it. We all rushed back to kill*
2 *him.*

3 Otira, tae rawa atu matou ki reira, kua paheke kē te nanakia ra. Ehara
4 ko nga māketete anake te wāhi i puia ake te iwi kainga ki te tīhore nga
5 moni iti a nga hoia. He pukahu nga kai ngāwari te utu o te Karapu Hoia
6 o Aotearoa ma te katoa, he pai ake hoki nga waipiro o nga
7 pāparakāuta o Cairo i mahia mai ra i nga riki o Ihipa.

8 **Wharangi 213**

9 Tahuri kē nga Maori ki nga whare ngahau o Balalaika, o Sweet Melody
10 me nga Pampam- i reira hoki nga wai karekare o te hau kainga e kiia
11 nei he zibib, he anisetta. I hoki nga mahara o Rangi Logan i a ia e tu hei
12 āpiha pia o te D Company:

13 *Kāre koe e pai ki te haere waewae atu ki roto i te Pampam, me ngōki kē atu koe*
14 *kei whakarukea mai koe i te tūru ... ka rongo atu ahau i tetahi reo, 'Purari Kiwi*
15 *ma, tutae ma.' I reira tetahi rōpū tekau ma rua hoia Pommie me te titiro hāngai*
16 *mai a tetahi haihana ki ahau. Tau ana mai hoki ko tetahi pīki ringaringa ki mua i*
17 *ahau. Ko Darkie Wehi, tetahi tonu o aku whanaunga ... rua tekau ma toru ōna*
18 *tau, a, he Maori All Black Lock hoki i taua wa. He tangata tino nui a ia. Ka tōia*
19 *whakamuritia e ia ahau, me tana tāpapa atu ki runga i te tēpu, me tana korero*
20 *atu, 'Kei te hiahia whawhai koutou?' Kotahi tonu ta ratou titiro ki a ia, tere tonu*
21 *ta ratou papahu ki waho. Ahakoa noa, ka tiro tiro haere a ia ki ahau hoki, me te*
22 *korero, 'Anei te tūru mōhou e Koro.'*

23 *You don't walk into the Pampam, you go on your hands and knees, otherwise you stop a chair*
24 *coming out ... I heard this voice, 'Bloody New Zealanders, bloody lot of shits.' There was about*
25 *a dozen Pommie soldiers there, and there was a sergeant [who] looked straight at me. Next*
26 *minute a big arm comes over me. [It was Private] Darkie Wehi, one of my own relatives ... He*
27 *was 23 and he was a Maori All Black lock at that time. So he was a big boy. He pulled me back*
28 *and he leans on the table, 'You bastards want a fight?' They took one look at him and*
29 *scrammed out of there. Anyway, he looked around [at me], 'Have a seat sir.'*

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 Kāre e hapa ka puta he raruraru i waenganui o te tokomaha noa o nga
2 iwi rerekē, mehemea he pukahu te waipiro i reira. Ki ta Maiki
3 Parkinson korero, 'kāre noa mātou e whawhai ana ki nga Ope Hoia
4 Pakeha. Kua mohio kē ratou ki te āhua o nga hoia Maori. Na reira
5 ratou i whirinaki mai ai ki te taha o nga Maori. Mehemea he whawhai
6 ki nga hoia Australian, hoia South African, tapiki tonu mai ratou ki te
7 āwhina.'

8 I etahi wa, ko nga Maori tonu nga mea timata i nga whawhai, pērā i
9 tetahi po ka tahuri a Paora Te Kani me etahi o ōna whanaunga o Te
10 Whanau a Apanui a Bill Delamere mā, i roto i te Pampam. Kī tonu i nga
11 hoia no etahi atu whenua:

12 *Ka puta mai te rangatira me tana korero atu ki a ratou. 'Ki te pai ta koutou*
13 *manaaki i taku whare, ka hoatu e ahau he waipiro kore utu, he kai kore utu hoki.'*
14 *He tino roa te tēpu kai pia ... kātahi a Te Kani ka hūpeke atu ki runga me tana*
15 *oma haere me te kiki haere i nga karaehe pia. Ka tae ia ki tērā moka, ka hoputia*
16 *a ia. Ka auē mai a ia, 'E hoa, ka mate au. Āwhinatia au.'* *Ka whawhai matou*
17 *notemea kei te mohio hoki matou ka tae mai nga Potae Whero. Ka tōia e matou*
18 *a Te Kani ki waho. No to matou taenga ki waho, E Tama, he pakanga. Kei nga*
19 *wāhi katoa nga Potae Whero, kei te tangitangi hoki a ratou wīhara. Waimarie ta*
20 *matou putanga ki waho.*

21 *The owner came along. He said, 'You boys look after my place and you can have a free beer*
22 *and a free kai: [Of] course the bar is a long bugger ... [Te Kani] jumped on the bar and he ran*
23 *along kicking all the glasses. He got to the other end and they grabbed him. And he sang out,*
24 *'E hoa. Ka mate au. Awhinatia au.'* *So we all fought 'cause we knew the Red Caps [would] be*
25 *in. We dragged [Te Kani] right out. When we got outside, e tama, bloody raid, Red Caps*
26 *everywhere, whistles blowing. We just got out of it in time.*

27 He pirihihana hoia mau potae whero e ingoatia nei Red Caps, nga
28 kaitirotiro o nga hoia i Cairo. Ki te korero a Bill Rickard, pouri katoa
29 ōna hoa i tana hokinga mai ki C Company. 'He nui nga wa i mau etahi
30 o nga hoia, a ko ta mātou mahi he whakahoki i a ratou ki rō herehere.

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 Ko taku korero ki a ratou, 'No te Maori Battalion kē ēnei tāngata, me
2 homai ki ahau. Ko tāku ki a ratou, 'Haere atu, puta atu ki waho.' Na
3 nga mahi hoia tonu a Rickard i ako me pēnei te mau me te tiaki i ana
4 hoa.

5 **Wharangi 214**

6 I tetahi wa, i tahaetia e Rickard me ōna whanaunga o Rangitukia nga
7 waipiro o te Pampam. I whakatūngia he whawhai i waenganui i a
8 ratou, hei huna i ta ratou tahae i nga waipiro. 'Ehia kē nei nga taihana
9 pia ... i tukuna atu ma te wini o te wharepaku ki nga hoia i raro e tatari
10 ana. Nāku katoa ratou i whakatūtū mai ki te āwhina.'

11 I haere ano hoki nga hoia ki te tiro tiro ki ērā atu o nga wāhi pai o te
12 taone nui – pērā i te whare kararehe, nga māra putiputi Hapanihi, nga
13 toka teitei i hangaia hei tomo mo nga Kingi o nehe ra [Pyramids], me te
14 papa purei hoiho o Gezira. Ko etahi hoia i haere ki Palestine ko nga
15 mea whai moni enei. Ko te utu mo nga hoia ia wiki, kotahi pauna.

16 Ko te wāhi tino pai, tere ki te whakaputu me te whakapau moni, i te
17 taone nui, ko te Berka- te whare whakaora mate o nga pūru taitama.
18 Koia nei anake te whare pēnei i whakaaetia i Cairo mo nga hoia o te
19 ope. 'He rite tonu te kotiti pērā a nga hoia Maori ki taua whare.
20 Engari tuwhena kē atu te take, arā, he maka kapa ki te rangi. I reira
21 hoki nga wāhine e pōhanehane ana mai i nga wini, kia mina atu ai nga
22 hoia ki a ratou taonga.' He tapu te mahi purei moni ki nga ture hoia,
23 ahakoa kei reira nga Red Caps e kōpikopiko haere ana, kei te rere
24 haere te moni i waenganui i a hoia. Na te mahi ngākahi a nga Maori,
25 nui ana te horo mai o te moni ki a ratou, notemea he upoko rua kē te
26 waihanga o nga kapa.

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 *Ka spin nga Maori, ka peti heads katoa nga boys, ha ha! They might*
 2 *spin eight or nine times. Ka mutu. Kua karanga, 'Finished.'* Kua mutu
 3 *te peti a nga Maori.*

4 Ki te korero tātou mo nga pekanga ki te whakaora te mate o te rakau a
 5 Tūngāwerewere i nga wāhine o te Berka, kei kona ano ōna utu nui. Ma
 6 tēnā hoia tonu e whakatau ki tāna i pai ai. Otira, ko nga korero a nga
 7 hoia i titaha ki reira, tino pai tenei pekanga.

8 *Ka whakapakari matou ki te haere ki taua wāhi. Ko ta matou whakaaro he wāhi*
 9 *miharo tenei. Koa katoa te ngakau i a matou i reira – pukahu ana te wāhine, e*
 10 *tautoko ana i a matou. I pōhēhē ahau ko ahau anake te porangi i reira, engari*
 11 *inā te roroa o te rārangi tangata no Ngati Porou katoa ēnei tangata e tūtū nei i*
 12 *roto i te rārangi.*

13 *We all plucked up courage to go and find this place. So we did. It was a wonderful place we*
 14 *thought at the time. It was good to be there, but there was a queue about a mile long and all*
 15 *these Ngati Porou fullas one behind the other.*

16 **TE WHAKAWHITINGA KI SYRIA**

17 Te hokinga mai o te Ope Tuarua o Aotearoa ki te Western Desert, i te
 18 1st Maehe 1942, ka whakawhitia kētia ratou ki Syria. Na te
 19 Kāwanatanga o Aotearoa i whakatau kia uru mai tenei Ope Taua hei
 20 whakamāmā i nga pakanga i muri mai i nga whawhai i Libya. I tonohia
 21 ratou ma Palestine ahau atu ki Lebanon. I kite nga hoia Maori i te
 22 whenua o te Paipera Tapu i akona mai ra i te wa e tamariki tonu ana.
 23 He roa tonu te wa i Aرسال ki te whakatūtū nga tūwatawata kaupare i
 24 nga hoariri koi heke mai hoki nga Tiamana ma reira mai i te whenua o
 25 Turkey ki Ihipa. Ko te mahi a te ope mau pū, he tiro tiro i nga putu
 26 matā, me nga putu bombs i te awaawa o Bekaa. Etahi hoki i tonohia ki
 27 te tiaki i nga mauhere me nga puna wai.

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 No te marama o Mei, ohorere te whakamutunga o te tū a Dyer hei
2 rangatira mo te Ope Maori. Ko te whakamārama mo tenei tana
3 turanga hei kaiārahi, na te putanga o te korero kei te pupuri tonu
4 ratou i nga matā me ērā atu mīhini whawhai a te hoariri i te wa i a
5 ratou i Kabrit.

6 **Wharangi 215**

7 Ko te tikanga hoki, me tuku kē ēnei taonga ki roto ki nga ringaringa o
8 te Ope Matua whakahaere i te Battalion. Otira, i whakaae kētia e Dyer
9 kia mauria e nga hoia nga taonga i riro mai i a ratou i Sollum me
10 Gazala. No te mohiotanga a te rōpū matua mo ēnei putu mīhini
11 whawhai, ka whakahautia kia wawe tonu te whakahoki a Dyer i ēnei
12 taonga. I tohea e ia tenei whakahau i runga i tāna whakaae kua mārō
13 kē te takoto o tana ōhākī ki tana ope hoia. Kātahi ano a ia ka inoi atu
14 kia whakawāteatia a ia i tana turanga i mua i tana whakatutuki i te
15 tono kia makere mai ia.

16 I te wa i Syria te Battalion, ka pakaru mai he ingoa karanga mo Pita
17 Awatere. Ko te ingoa hoki o te rangatira o te hapū ko Muktar. No te
18 inoitanga ki etahi o nga āpiha Maori kia kai tahi i te taha o Muktar me
19 te hapū, kua tu nei a Awatere – hei kāpene whakahaere i te D
20 Company – rere ana te wehiwehi. No te tāpaetanga i te upoko hipi
21 māoa ki a ia, horohoro ana tana kai. Miharo ana hoki te Muktar ra i
22 tana horonga i nga whatu o te hipi. No te hokinga o nga hoia ki te
23 Battalion, ka puta nga korero miharo mo te mahi a Awatere i mua o te
24 Muktar. Mai i taua wa, mau tonu te ingoa Muktar ki runga ki a ia
25 ahakoa he kupu ngau tuara noa iho.

26 I te wa i tu a Pita Awatere hei rangatira mo te Ope Hoia, ka whanau
27 mai nga korero mo te rerekē o tana taera whakatikatika i nga hoia
28 tutū. Ki te mauria mai he hoia hara ki mua i a ia, ka whakaritea he utu

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 kē mo tana hara i waho atu o nga ture hoia – arā ki te whawhai atu ki a
2 ia, tangata ki te tangata.

3 Ko wētahi o nga hoia i koa katoa mo te toru marama i a ratou i Syria,
4 ko wētahi atu kāre i rata ki te noho i Syria no nga mahi kino ki te
5 whakatika i nga hoia. Anei nga whakaaro a Bob Maru:

6 *I reira taku wehenga atu i C Company. Ko to matou haihana meiha i reira ko*
7 *[Watene Pahau] te āhua nei kei te kohikohi a ia i a matou nga taitama. Ko au*
8 *tetahi, ko [Henry] ‘GI’ Mackey, ko Watene Haig. Ko te nuinga o te wa, ko ētahi*
9 *kei te moe, a, ko matou kei kona tonu e left, right, left, right ana ki te tekau*
10 *karaka ra anō o te po. Ka whakaaro ahau ki aua anō, kaore he oranga mōku ki*
11 *te noho ki konei. Na konei ahau i whakawhiti atu ki te Topuni Matua.*

12 *That’s where I left C Company. Our Sergeant Major [Watene Pahau] he seemed to be picking*
13 *on us young fullas. There was me, [Henry] ‘GI’ Mackey, Watene Haig. Every time the [rest of*
14 *the] fullas would be sleeping while we were left right, left right till ten o’clock at night. I*
15 *thought to myself, no future here for me. I transferred to Headquarters.*

16 Notemea i rō garage a Maru e mahi ana i Ruatoria i mua o te pakanga,
17 ka tonohia a ia ki roto ki te rōpū whakahaere waka. No muri tata tonu
18 i tērā, ka whakatauria ko ia tetahi o nga kaitaraiwa o nga waka ki Ihipa.
19 Kua hoki te Battalion ki te mura o te ahi.

20 No te 27 Mei, ka huri mai a Rommel ki te whawhai, marū katoa nga
21 British i Libya. E whātoro atu ana nga Tiamana ki Cairo me te Suez
22 Canal. Parahutihuti ana te haere o nga waka, ki te kawē i a ratou; ko
23 te Eighth Army i hinga whakamuri ki waenganui o Tobruk me El Adem.
24 Ko te wawata ka taea e ratou te pupuri i a Rommel kia tae mai rānō
25 nga hoia o Aotearoa. Ko Freyberg hoki kei te whakawhāwhai i a ratou
26 kia hoki mai i Syria. He nui nga hoia o te Maori Battalion i te whakatā
27 kē i Beirut i taua wa. Ko Bill Rowlands o Tikitiki no te Rōpū Tekau ma
28 Toru o te C Company, kāre ia e mohio kei te ahu kē atu ratou ki te
29 mura o te ahi. ‘Ka kī mai ratou ki a mātou, “Kei te hoki kē koutou ki te

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 kainga. Kua mutu kē ta koutou māharahara mo te pakanga.” Kāre i
2 pērā, engari kei te ahu kē atu mātou ki te whawhai.’

3 Ka mahue atu nga pārae whenua o Syria i te 17 Hune. I te 9.30 i te po
4 ka eke atu ratou ki te tereina i Nesha te wāhi i timata ta ratou hoki mo
5 te rua ra, ki te wera me te puehu o Ihpa. No te ra o mua atu, i hoki
6 nga kaitaraiwa i roto i nga waka...

7 **Wharangi 216**

8 ... o te Battalion, a, ka tae atu ratou ki Mersa Matruh e rua ra i muri
9 mai i te Battalion. I tūtaki nga kaitaraiwa Maori ki te ope kuare o te
10 British transport i runga i te huarahi. Anei te korero a Maru:

11 *Ka taha ratou ka patai hoki ki a matou, ‘Kei te haere koutou ki whea e tama ma?’*
12 *‘Kei te haere matou ki te mura o te ahi.’ ‘E Tama ma, he mate o koutou*
13 *māhunga, he manomano kē ratou kei te ngahoro mai.’ Anei matou he rōpū iti kei*
14 *te tū atu ki te whawhai ki a Rommel. Ko ana hoia hoki kei te whaiwhai i nga*
15 *hoariri katoa kei mua i a ratou.*

16 *As they went past they asked us, ‘Where you gooing chewm?’ ‘Oh, we’re going to the front*
17 *line.’ ‘You’re fookin’ mad, chewm; they’re coming by the the sands.’ Here we were, just one*
18 *division going up against Rommel’s army who’s chasing everybody in front of them.*

19 **TE HOKINGA KI TE KORAHA**

20 E rima wiki nga pakanga o Greece me Crete, a, e wha wiki te roa o nga
21 pakanga Tuarua o te whenua o Libya. I Mersa Matruh, te timatanga o
22 te urunga tuarua o te Ope O Aotearoa ki te Koraha o te Hauauru.
23 (tetahi atu ingoa mo tenei, ko Te Maori Battalion i roto i te tuarua o
24 nga pakanga i Ripia.) Ko tenei te whawhai tekau ma tahi marama rawa
25 te roa. I taua wa, 785 i whara, 190 i mate, 566 i taotū, 25 nga
26 mauhere, 4 nga mea i ngaro, pau katoa nga hoia tāpiri o te Tuaono me
27 te Tuawhitu. I te tau 1943, tau katoa mai te taumaha o nga pakanga ki

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 runga i te Ope Maori ahakoa kua tu pakari ratou ki nga mahi o te riri,
2 otira rūhā katoa nga hoia i nga mahi whawhai.

3 E rima ra te Battalion i Mersa Matruh, kātahi ka wehe atu te LOB's
4 rāua ko te D Company raro i te mana whakahaere o Awatere ki
5 Amiriya. I takoto te whakatau hou a te Battalion me whakatā tetahi o
6 nga rōpū mau pū,...

7 **Whakaahua page 216.** Mauī ki te matau: Thomas E. Duncan, Hakopa
8 Newton (Waikato), Grant Marunui (Wairarapa), me Albert Wanoa
9 (Rangitukia). Tenei tokowha o te rōpū tekau ma ono o te Battalion, i
10 whiriwhiria ki te ako i te mahi retireti i runga i te hukapapa. Anei nga
11 whakaaro a Sergeant Bill Rickard mo taua whakahaere: 'I puta mai a
12 Ace Wood te rangatira whakahaere, kātahi ka mauria māua ko Albert
13 Wanoa i runga i tana whakarite pēnei, "Kei te mauria e au korua me
14 tētahi atu tokoono ki nga maunga o Lebanon."

15 Kātahi ka whākana atu māua ki a ia, He aha rawa te take e haere nei
16 tātou ki reira? Na hoki ra, he rite tonu ta ratou korero mo te wetiweti
17 o tenei pae maunga. Otira, ka piki atu māua ki runga i te taraka, pau
18 katoa te kotahi ra i a mātou te huri haere ma Beirut ki runga ano hoki i
19 nga maunga. No to mātou taenga atu ki reira, ka whakamaua o mātou
20 kākahu. E haere ana mātou ki te retireti. Kua kite noa atu ahau i etahi
21 tāngata i runga i aua retireti, engari me pehea ra te mahi kia nekeneke.
22 Na tetahi tangata British, he toa no nga Olympics o te ao, mātou i ako.
23 Ko te mahi hoki ma mātou he ako kia mātau rānō ki te retireti, kātahi
24 ka hoki mai ki te ope Maori ki te tohutohu i a ratou ki te retireti. Ka kī
25 ahau, 'E Tama, he aha hoki te kiko o te retireti, kei te koraha kē nei
26 mātou? Heoi ano, e rua marama mātou i reira.'

27 **Wharangi 217**

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 ... ka whakaritea kia kua te D Company e haere ki te mura o te ahi.

2 Ko te toenga o te Ope Maori i kawea ma runga taraka rua tekau ma
3 rima maero te rerenga whakatonga ki Bir Abu Batta, he mānia
4 tokatoka- i te taha rāwhiti o Minqar Qaim (anei te whakahua a nga
5 hoia, Minkle Quarm). Na nga rererangi Tiamana te pohiri ki nga
6 taraka Battalion. Anō nei kei te marangai mai a ratou bombs. Tino
7 kino te matakū o Second Lieutenant Bully Jackson i tenei mahi:
8 'Koiane te iriiringa ki ahau i te mura o te ahi. Rere ana te wehiwehi o
9 nga Stukas ki nga tauhou pēnei i ahau nei. Ko nga mīhini auē i
10 whakamaui ki nga parirau o nga rererangi. Inā topa whakararo mai
11 ratou, ka whakatangihia aua mīhini auē ki te whakamataku i a mātou.'
12 Ahakoa ko ia te kaiwhakahaere o te rōpū, na te koi o tōna hinengaro
13 ka tukuna e Jackson ma nga tangata mātau ratou e ārahi i roto i tenei
14 tumomo mahi.

15 Ka tau mai te pouri, ka neke atu te Battalion e rua maero te tata atu ki
16 te whenua o Minqar Qaim. I reira ka tatari ratou. Na te uaua o etahi
17 wāhi o te whenua, ka mutu tonu te mahi ma ratou he hanga puke
18 kirikiri, puke toka i mua o nga rua pāpaku hei tūwatawata. Ko C
19 Company te rōpū waenganui, ko nga Ope mau pū e toru, kei te
20 whātinga atu mai i te raki. Ko nga korero i whākina mai, e ono maero
21 te tata o nga hoariri, a, kei te neke tonu mai. Ko nga engineers i tahuri
22 ki te whakatakoto he mine field e rima rau mita i mua atu o te upoko
23 hoia Maori. Kua tae atu nei a Bill Rickard ki roto i te rōpū kaupare
24 tank, ko ia tetahi i uru atu ki te āwhina i nga tāngata whakatakoto
25 mine field:

26 *Ko māua hoki ko Nobby [Mackey] kei te tū atu ki nga anti-tank, he mahi tauhou*
27 *hoki tenei ki a māua ... He ruarua noa iho a māua maina, na reira i whakatakoto*
28 *haeretia e māua kia iwa putu te tawhiti o tetahi ki tetahi. Kātahi au ka kī atu ki a*

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 *Nobby, 'Ki taku mohio nei kua raruraru tāua. Rā kē tāua ki te whakatakoto haere*
 2 *i ēnei mea kia ono putu te tawhiti, notemea i te ahu pēnei mai ratou, ka takahi*
 3 *ratou i nga maina.'* Ko tana whakautu, 'E Tama, tūreiti rawa mo ēnā korero. E
 4 *kore tāua mo te hoki ki waho ra ki te whakatakoto anō i nga maina nei. Me noho*
 5 *pēnā noa ratou.'*

6 *Nobby [Mackey] and I [were] anti-tank you see, never done anything like it before ... We didn't*
 7 *have many mines so we laid them every 9 feet. I said to Nobby, 'I think we made a mistake.*
 8 *We should have laid them every 6 feet, so that if they run on it, they'll run on the mine.'* He
 9 *said, 'Oh well, too late now. We're not going to go out [again]. It can stay like that.'*

10 Na rāua noa i māharahara, natemea i te ahiahi o te rangi i muri mai, ka
 11 katia nga waka Tiamana tuatahi e whakatata mai ana ki a ratou. I tukia
 12 te waka kawē tāngata mau pū, rere ana nga wira ki te rangi. Tūtū
 13 katoa mai etahi atu waka i muri i tenei.

14 Ko te tari whakahaere a Colonel Love i runga i te maunga. Mārakerake
 15 ana tana tiro whakararo atu ki te Ope Maori. I waea atu a ia ki a Keiha
 16 me ana tohutohu kia mau te tū a te C Company, kia kaua e pupuhi, a,
 17 ko nga mauhere hei hopu, ko nga Āpiha Tiamana. I a ratou e
 18 mātakitaki ana i te hoariri e nekeneke ana, kātahi ka āta mārāma ratou
 19 ko tenei rōpū whawhai ko te rōpū o mua noa iho, kei muri tonu te ope
 20 nui e ahu mai ana. Anei nga whakamārama a Bully Jackson:

21 *Ka tuki whakamua tonu nga hoia Tiamana kia kite ai ratou he aha kei mua. I*
 22 *reira hoki ka pakū mai nga bombs i to ratou taenga atu. I pōhēhē ahau ko ratou*
 23 *tonu kei te kohikohi i nga maina kei te whakapakū hoki.*

24 *These German troops were pushed ahead to see what was in front. There were these*
 25 *explosions where they were and I thought they were picking up our mines and blowing them*
 26 *up.*

27 I te wa e whakaaro tonu ana te āpiha tamariki he aha te mahi ma
 28 ratou, ka tu mai a Ted Wanoa o te Ope Tekau ma Toru, 22 tonu ana
 29 tau, no Te Araroa a ia, e rima putu, toru inehi noa iho tōna teitei. I

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 mauhereheretia a ia i Crete, engari i puta huna mai a ia notemea, kei
2 te mauāhara tonu a ia ki nga Tiamana. Anei nga korero a John McIlroy:

3 *Ka tū a Ted ka whakamau i tana pēneti. Kātahi a Harry [Mackey] ka mea atu ki a*
4 *ia, ‘Jeez, he aha to mahi?’ No te tūnga o Ted ki runga ka whai atu anō hoki ērā o*
5 *nga tama. Kāre kē matou e tika kia oreore. Kātahi ka pakaru mai nga matā. Ko*
6 *nga pū mīhini o te taha matau hāmama ana te pakakē mai ki a matou. Ka kitea*
7 *atu hoki a Reta Keiha i muri e hāparangi ana, ‘Hoki mai poi ma!’*

8 *Ted stood up, fixed his bayonet. Harry [Mackey] said, ‘Jeez, what the hell you doing?’ When*
9 *Ted stood up, all the boys did. We weren’t suppose to move you see. Then everything opened*
10 *up. The machine-gunners were on our right; they opened up. You could see Reta [Keiha] at*
11 *the back. ‘Hoki mai poi ma.’*

12 **Wharangi 218**

13 Rikarika katoa a Bill Rickard ki te miharo o nga whakahaere:

14 *Ka whai atu matou i a Ted, to matou katoa. Hai aha katoa ma matou te anti-*
15 *tank. I a Hemara Aupouri ta matou pū mīhini, i aua hoki te pouaka kariri. Ko*
16 *taku mahi he hoatu te paepae kariri ki a Hemara. Mahue i a ia te whakahoki mai*
17 *te paepae ki ahau, ka makaia kē tia e ia. Hoki rawa atu matou ki te Topuni*
18 *Matua, kāre he paepae kariri i te toe, ko te pū mīhini anake. Ka mea atu au ki a*
19 *ia, ‘E tama, kua raruraru tāua. Rā kē tāua te tohu i nga paepae kariri.’ Ka kī mai*
20 *ia, ‘E ta, hai aha katoa ēnā mea.’*

21 *We followed Ted, the whole lot of us. To hell with the anti-tank. Hemara Aupouri had our*
22 *machine gun and I had a box of magazines, and every time I gave him my mag[azine] he’d fire*
23 *it off, and instead of giving me the mag back he’d throw it away. By the time we got back, we*
24 *had no mags, only a machine gun. I said, ‘Man, we’re in trouble. We’re suppose to keep those*
25 *mags.’ He said, ‘Oh, to hell with them.’*

26 No te taenga mai o Keiha, tekau nga mauhere, a te Rōpū Tekau ma
27 wha, a, e rua tekau nga tūpāpaku Tiamana. Kore rawa tetahi taotū i
28 heipu ki a C Company. Te whakaaro nui ki a Wanoa, i whakahuatia
29 ōna painga i roto o nga panui – ko te rua tenei o nga hōnore i

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 whakawhiwhia ki tetahi tangata o te Tairawhiti, a, ko te tuatahi ki te
2 hoia o te C Company.

3 **RERE ANA TE WEHIWEHI I TE PAKANGA I MINQAR** 4 **QAIM**

5 I muri mai i tenei tohe, kore rawa e kitea atu nga Tiamana e ahū mai
6 ana ki a C Company. I te po o 27 Hune, ka haere te po ka tu mai ko te
7 Ope Maori ki te mātakitaki i te pakanga nui i waenganui i a ratou pū
8 nui me nga pū nui a te hoariri. Engari, kei te āhua wetiweti ta ratou tu.
9 Na te murara tonu i whakaatu mai kua riro te whenua o te taone i mau
10 i a ratou i te po o mua a Bir Abu Batta. Kua riro ano i nga hoariri. ‘I
11 reira mātou e mātakitaki atu ana ki nga murara me nga kapura, huri
12 katoa mai ki runga i a mātou.’ Anei nga korero a Bully Jackson, ‘E hika
13 ma, kei te karapotia kē tia tātou e nga pokokōhua nei. Ehara anake ko
14 te Ope Maori kei te karapotia; ko te katoa o nga ope whawhai o
15 Aotearoa. Kei te mātau katoa te hoariri ki tenei tūāhua. I taua po ka
16 rongo nga hoia Maori i nga kupu tāwai a Lord Haw-Haw i runga i te reo
17 irirangi; “Ka aha ra te mahi a nga Kiwi inaianei, notemea kāre e taea e
18 te Kiwi te rere? Kia kaha koutou ki te rere waho o tenei.”

19 Ohorere ana te whakautu a nga Kiwi. Ko ta ratou whakarite me
20 paheke ratou i taua po tonu; me kakati kia piri tonu tekau ma toru
21 mano hoia ma roto i te putanga kotahi maero te whāiti i waho atu o
22 nga kapa hoia Tiamana. He po te wā, kei te korakora hoki te rere o nga
23 matā. Ko tenei hoki tetahi pakanga miharo rongonui o te Pakanga
24 Tuarua. I te awatea, ka taotū te kakī o Freyberg, i te maramara maitai
25 o nga bombs. Kātahi ka whakatūria a Brigadier Englis hei rangatira mo
26 te Ope Hoia, ka whakatūria ko Jim Burrows hei whakahaere i te 4
27 Brigade. Ka eke a Burrows ki tenei turanga ka karangahia he hui ma te

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 Brigade. I tae atu hoki a Colonel Love ki taua hui. Tana tohutohu ki
2 āna āpiha matua o te 4 Brigade, ko nga rōpū hoia mau pū e toru, o te
3 Battalion hei upoko para i te tuki whakamua i te paheke a Aotearoa.

4 I hoki mai a Love me nga tohutohu ma āna āpiha whakahaere. Kāre he
5 korero i takoto mo nga mauhere, he parekura nui tenei. Kei te mārama
6 katoa hoki nga hoia he tūpāpaku anake te whakamutunga.

7 **Wharangi 219**

8 Ko te whakahau a nga kaiwhakahaere rōpū ki nga hoia, he pēnei; ‘E
9 tama ma, kia māmā te haere, kua e taumaha rawa a koutou tueke,
10 makaia atu nga taonga taumaha katoa, a, kia pukahu tonu nga matā.
11 Kaore he mea kē atu. Mehemea ka hinga to taina, whakarerea atu.
12 Kei tēnā tonu, kei tēnā tonu te oranga mona.’

13 Ko te whakaritenga kia huihui katoa mai nga waka kawē tangata o nga
14 Ope Taua e toru ki runga ki te pae maunga. Kia piri tonu te haere o
15 nga waka; me hongī haere tonu nga ihu o mua ki te tou o tena waka, o
16 tena waka, me te pare rāwhiti atu o nga kapa waka kia rima iari te
17 tawhiti o tētahi ki tētahi atu. Ko nga waka mau pū, ka haere ma nga
18 taha o nga kapa waka, a, ki waho atu i a ratou ko nga waka kawē pū
19 Bren. Ka mutu te hui a nga rōpū mau pū i runga i te pae maunga, ka
20 taha te hāwhe haora i muri mai i te waenganui po, ka heke atu ratou ki
21 te poka huarahi i waenganui i nga hoa riri.

22 Ko Rangi Logan te kaiwhakahaere o te rōpū Anti-Tank i taua po, a, ko
23 tana hoa a Jim Tuhiwai te āpiha mo nga waka kawē Bren. I inu
24 katoatia e ratou nga waipiro na Logan i huna:

25 *Ka mea atu ahau ki a Jim Tuhiwai, ‘Ki te mau tatou i nga Tiamana i tēnei po,*
26 *kaore ratou mo te whiwhi i a tatou pia.’ Kātahi to matou tokowha ka tahuri ki te*
27 *whakapau i a matou pia. Tawhiti ana te mātaotao i a matou pia, engari i te*

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 *mākū tonu ... No te paunga o te tuawaru o nga pounamu, ka haere a Jim Tuhiwai*
 2 *... he potopoto ta matou ringaringa ki a matou, ko taku kitenga whakamutunga*
 3 *tērā ki tēnei hoa piripono ōku o nga tau rua me te hāwhe ki muri.*

4 *I said to Jim Tuhiwai, 'Well if the Germans get us tonight, I'm going to make sure they don't*
 5 *get our beer.' So the four of us proceeded to finish them off. The beer was far from cold but it*
 6 *was wet ... After we emptied the eight bottles Jim Tuhiwai left ... There was a brief handshake,*
 7 *and that was the last I was to see of the man who had become my closest friend for two and a*
 8 *half years.*

9 **Wharangi 220**

10 I te hāwhe pāhi i te tahi karaka i te ata, ka neke whakamua atu a 28
 11 Battalion ma te taha matau o te 19 Battalion, ko ratou hoki te mata
 12 upoko o te Ope Taua o Aotearoa. He roa tonu ratou e haere ana ma
 13 raro i te po atarau i mua o te pakūtanga o nga pū a te 19 Battalion ki te
 14 upoko o te hoariri. Tīrama ana mai nga kapura mumura i mua. Na te
 15 pakūtanga mai o nga pū Tiamana, kātahi ano nga hoia o Aotearoa ka
 16 tapiki atu ki te whawhai. I te moe kē te nuinga o nga Tiamana, engari
 17 no te tīramatanga o nga kapura mumura, ka kite atu mātou i a ratou e
 18 oma pōrangirangi haere ana. Mau tonu a Bully Jackson i tana turanga
 19 ki te whakahaere i te Ope 14, i te wa e toitoi whakamua ana a C
 20 Company. Ko nga raorao-rite tonu ki te tēpu piriota. Ko te marama
 21 hoki kei te whiti mai. No muri tonu mai ka rongu mātou i nga tāngata
 22 e puhipuhi ana. Ka hinga ko tetahi, ka hinga ano te tuarua, kua taotū
 23 hoki rāua. I tukia e mātou etahi o nga Tiamana i pakaru mai ki a
 24 mātou.

25 Ko J.M. May te āpiha matua o te 19 Battalion. Kei mua noa atu ratou o
 26 te Maori Battalion e haere ana. Kātahi ka rongu ratou i te ngunguru o
 27 nga hoia Maori i muri i a ratou:

28 *Tihore ana te haruru me te warowaro o te tangi o te haka pakanga i taua rohe ...*
 29 *tūtū ana nga makawe me nga huruhuru o te tinana, nga tohu ēnei kua whitingia*

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 *te pae o te pakanga. Na nga hokinga mahara i whāki mai i whakarangiruatia*
2 *hoki nga mahara o te hoariri, no te taupatupatutanga o ta ratou whakautu.*

3 *The sound of one of their battle chants suddenly covered the area ... it caused even our hair to*
4 *rise and from that moment we had no doubt as to the success of the action. Looking back I*
5 *think the enemy must have been disconcerted too as his fire seemed to falter momentarily.*

6 Anei nga whakamārama a Lieutenant George Marsden i a ia e
7 whakataetae tītaha ana ki nga hoia o Te Arawa rāua ko Mataatua i
8 tana taha whakamuri; 'Kei te kite tonu atu ahau i a Lieutenant Hupa
9 Hamiora i mua o te Ope o B Company, anei ana tuhituhi
10 whakamārama; ' e kanikani ana, e hūpekepeke ana, e ūmere haere
11 ana i a ia e kaea ana te haka rongonui a Ka mate! Ka mate!' Kātahi ka
12 maranga pūkanakana mai te Ope Maori e piupiu haere ana i nga
13 pēneti o nga raiwhara. E toru rawa nga Ope mau pū o te Battalion i
14 pakaru mai. Anei nga hokinga mahara o Bill Rowlands, 'I mau ratou i a
15 mātou. I pōhēhē hoki ratou kua pakaru mātou. Ko etahi o ratou i roto
16 tonu i nga taraka e moe ana. He po tino miharo tenei mo te Maori
17 Battalion.'

18 He tukina weriweri rawa atu tenei, ko te nuinga o nga tāpae kaitangata
19 i utaina wawetia ki runga i nga hoia Maori. E rua marama i muri, ka
20 mauheretia a Brigadier Clifton, a, i hui tahi rāua ko Rommel ki te
21 korero mo taua pakanga. Ko te whakatau a Brigadier Clifton mo te
22 patunga i nga hoia Tiamana, na te pouri, na te pōhēhē, me nga
23 whakahaere teka kua hinga nga hoariri Tiamana. Ko te korero a
24 Rommel, i whakapae ano a Clifton ko nga Maori i hē. Otira, ahakoa i
25 mua tonu nga hoia Maori me a ratou pēneti, i reira ano hoki nga hoia
26 Pakeha, ko te whakapae a nga Tiamana he mahi kaitangata tenei. Ki ta
27 Bill Rickard, 'Koirā te kino o nga kino mo te patu tangata kua kite ahau.
28 Kei te maringi mai nga hoia i waho o nga taraka, a, kei te mau tonu nga
29 pēneti ki roto ki o ratou puku. I kite noa atu ahau i etahi Pakeha i reira,

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 ka mau kē te wehi, kino kē atu ratou i nga Maori ki te oka haere i nga
2 hoariri.’ Rere ana te wehiwehi na te pōnānā o ta ratou paheketanga
3 mai.

4 Toru karaka rawa atu, ka pakaru atu te Battalion ki waho atu o nga
5 hoariri Tiamana, i a ratou e huna ana kia tae mai nga waka kawē i a
6 ratou. No te rerenga o nga haki toa, kātahi ka neke whakamua nga
7 waka o te Battalion. ‘Kore rawa i ohooho, kore rawa i tumeke, kore
8 rawa hoki i kārangirangi te ope hoia, tika tonu ta ratou tuki
9 whakamua.’ Te korero tenei a Logan.

10 I maumahara a Bully Jackson te wa i a ia e takoto ana i te koraha ki nga
11 taraka e ahū mai ana ki a ia, anō nei he waka moana, ‘I waimarie ahau
12 ki te eke atu ki runga i te waka kawē kai, i whiwhi kai hoki ahau ...
13 wetiweti ana te whakamataku o taua po.’

14 **Whakaahua page 220:** Kei te takiwa o te mura o te ahi te Ope hoia e inu pia ana i
15 te taenga mai o te waka o te New Zealand Film Unit.

16 **Wharangi 221**

17 Anei nga korero a Bob Maru te kaitaraiwa o tetahi o nga waka o taua
18 pakanga, ‘Hoia katoa i nga wāhi katoa. Eke atu he hoia Maori ki runga
19 i nga taraka Pakeha, eke atu ana he hoia Pakeha ki runga i nga taraka
20 Maori.’ No te kiinga o nga waka i te hoia, hukehuke ana te haere o nga
21 waka. Inā te nui o te ope waka hoia, e rere atu ana ki te taha rāwhiti.
22 Ko nga toenga o te ope o nga Tiamana mau pū, e paheke ana ki te
23 Raki. Puehu ana te hukehuke o te rere o nga waka tae noa ki te whitu
24 karaka i te ata. I tenei wa ka tu ratou ki te parakuihi. Pau katoa taua
25 ra i te ope waka e ahū atu ana ki te taha rāwhiti, ki te tūwatawata i
26 whakatūria hei whawhai ki nga hoariri i El Alamein.

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 I taua po ka tu te Battalion ki Kaponga Box, te wāhi whakatā i te pae
2 maunga kei runga atu i te koraha. Tau mai ana te māhorahora me te
3 rekareka ki runga ki a ratou i muri mai o tenei haerenga roa o te rau
4 maero i roto i te tekau ma ono haora. Koa katoa nga ngakau kua tau
5 mai ratou, ki te whakaruru ki roto ano i a ratou, ki te wetewete hoki i
6 nga māuiui o te tinana.

7 E rima katoa nga hoia i hinga o te Maori Battalion, a, tekau ma whitu i
8 taotū. E rua nga tāngata o te Tairawhiti i hinga- ko Jim Tuhiwai rāua ko
9 George Haapu. Ko Harry Tangohau o Uawa i taotū, engari i puta ora
10 mai ia. Ko Rangiaita Peta o Te Kaha, i taotū te waewae ka mauheretia
11 a ia. I mauheretia ano hoki a Jack Ngaira o Uawa. Na te pōhēhē o te
12 puta mai o nga korero, kāre i tino mārāma kei te ngaro rānei nga hoia
13 kei te mauherehere rānei. No muri mai i nga rangahau, ka tae mai te
14 korero i a Lieutenant Kereti (Reg) Mariu o Ngati Tuwharetoa:

15 *Kotahi tonu ta matou haere whakamua, a, no te mutunga o nga mahi, ka*
16 *whanga matou kia tae mai nga waka kawē. Ka kī mai a ia ki a matou, e haere*
17 *ana a ia i te kitekite i ana hoa i C Company. Pai tonu tana āhua, ano nei kaore*
18 *ōna taotū. Koiane taku kitenga whakamutunga i a Capt. Tuhiwai ... i eke atu a*
19 *ia ki runga ki tetahi o nga waka i haramai ki te kōhi hoia, he nui tonu te taima*
20 *mōna ki te haere ki ōna hoa. Ki aku whakaaro, i te taotū kē ia, a, i mauhere kē*
21 *pea na nga hoariri.*

22 *We made the advance together and after everything was over and we were awaiting arrival*
23 *transport, he told me he was going to see his mates in C Company. During the advance and up*
24 *to the time he left, he was quite alright and not wounded. This was the last I saw of Capt.*
25 *Tuhiwai ... he could have boarded any of the vehicles that came up later to pick up the troops.*
26 *He had plenty of time to do this. It is my opinion therefore that he was wounded and may*
27 *possibly be a PW [prisoner].*

28 Kei te ngaro tonu nga korero mo Tuhiwai. No nga marama o muri mai,
29 ka kitea tana urupa i te taha o nga hoariri Tiamana i mate i te wa o te
30 pakarutanga mai o te Battalion. I te tau o muri mai, ka rongō te

Upoko Tekau : MAFEESH FALOUSH CAIRO, SYRIA, MINQAR QAIM.

1 whanau kua tukuna he hōnore nui ki a ia mo tana kaha me tana toa i
2 roto i nga mahi hoia o te Middle East.

3 Kāre ano hoki i mārama te taenga mai o nga korero mo George Haapu
4 o Whangara. I te marama o Hūrae, ka rongō ōna mātua a Karauria
5 rāua ko Heni, i taotū a ia. I te marama o Oketopa ka tae mai ano tetahi
6 telegram i taotū a Hōri i te po o te pakarutanga mai o nga hoia, na kei
7 te ngaro tonu a ia. I whai mai ano he rongō kino i roto i te telegram
8 tuatoru, e whāki ana mai mo te tino taumaha o tetahi ano o a rāua
9 tama a Darkie, a, kei te whakahokia mai ki te wa kainga. I tae mai a ia i
10 waenganui i te marama o Oketopa, a, ka kawea atu ki te whare o ōna
11 mātua i Whangara. Kāre i roa i muri mai, ka moe a ia. Tino kaha te
12 marū o tana hope i tana takanga ki raro o te waka kawē bren, a, ka
13 pāngia hoki a ia ki te mate kohi. Ko te wawata o ōna mātua tērā pea
14 ka puta atu a Hori i te herehere hoia, tērā rānei ka puta mai i muri i
15 nga kapa hoia. E rua tau te roa kāre he kupu i puta mo tana ngaronga.
16 No te whāwhātanga atu o tana kōkā mo etahi whakamārama, kātahi
17 te tari hoia ka tuku korero pūrākau he pēnei nei tōna whakamutunga;
18 kāre ano ratou kia rongō korero kei whea a Private Haapu, kua mate
19 rānei, kei te ora tonu rānei. No te marama o Noema i te tau 1945,
20 kātahi ano ka tukuna he kupu whakamohio ki a Karauria rāua ko Heni e
21 te tari matua, mo ta ratou whakatau kua mate a Hori.

22 Kotahi mano nga hoia i taotū i to ratou pakarutanga mai i taua
23 pakanga. He nui tonu nga waka i whakarerea ki muri. Tino waimarie
24 te Battalion i to ratou paheketanga. Kore rawa ratou i whati, kore rawa
25 ratou i whakangarotia i to ratou pakarutanga ki waho. Torutoru hoki
26 nga mauhere i hopukina.